

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Η στήλη θα ενημερώνει και θα ανασκοπεί θεατρικές παραστάσεις της περιόδου, εντός και εκτός Αττικής, μέσα από άρθρα κριτικής και απολογισμού. Σκοπός είναι η στήλη να αποτελέσει ένα βήμα παραγωγής κριτικού λόγου και δημιουργικού διαλόγου, καθώς και να αναδεικνύει τα όσα σημαντικά έχουν να σημειώσουν οι ειδικοί του χώρου της κριτικής για τη σύγχρονη θεατρική πράξη και την ελληνική σκηνική πραγματικότητα.

Όψεις της σύγχρονης θεατρικής κριτικής, μέσα από δύο ενδεικτικές αναφορές

Μαρία Μπινίκου

Περίληψη: Με αφορμή την αποδεδειγμένη σύγχρονη τάση της θεατρικής τέχνης να αναθεωρεί τα όρια, τις λειτουργίες και τη σχέση της με όσα στοιχεία την αφορούν, την καθορίζουν και την επηρεάζουν, σχολιάζουμε τη θέση του σύγχρονου κριτικού σε σχέση με την ιστορική και κοινωνική επικαιρότητα, όπως αυτές εκφράζονται από σκηνής. Μέσα από δύο εντελώς τυχαία παραδείγματα κάνουμε λόγο για την αναγκαιότητα της επικοινωνίας του θεατρικού γεγονότος, είτε αφορά τη σκηνική πράξη είτε το δημόσιο διάλογο που προκύπτει από αυτό, με το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο που το περιβάλλει.

Λέξεις-κλειδιά: θεατρική τέχνη, αναθεώρηση, κοινωνική - ιστορική πραγματικότητα, θεατρική κριτική, παράδειγμα

Στις μέρες μας, η τέχνη του θεάτρου βιώνει τη συνεχή και ενδελεχή αναθεώρηση των ορίων, των λειτουργιών και των σχέσεών της με τη δυναμική της αναπαραστατικής της υπόστασης, των δεσμών με τους εκπροσώπους της και κυρίως των βάσεων της επικοινωνίας της με το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τη σύγχρονη κοινωνική κινητικότητα (π.χ. τη συρρίκνωση της μεσαίας τάξης) και την αναδίπλωση των κοινωνικών, ιδεολογικών και πολιτικών αξιών που διατρέχουν αυτή την εποχή το κοινωνικό σώμα.

Η παραπάνω τάση αναθεώρησης και σύνδεσης με την κοινωνική πραγματικότητα βρίσκει παραδείγματα σε παραστάσεις και προτάσεις στις αθηναϊκές σκηνές ήδη από τη δεκαετία του 2010, σε άμεση σύνδεση με τη δημοσιονομική κρίση, η οποία εξελισσόταν την ίδια περίοδο, με ενδεικτικό και τυχαίο παράδειγμα (2012) τη συνεργασία των *Nova Melancholia* του Βασίλη Νούλα, με την ομάδα *mag* του Κώστα Κουτσολέλου. Οι παραπάνω σύστησαν εκείνη τη χρονιά στο κοινό τον έμφυλο κόσμο του Γιώργου Ιωάννου, με δύο κείμενα από την πρώτη του συλλογή πεζογραφημάτων *Για ένα φιλότιμο* (1964), παραδίδοντας το απόσταγμα τους σε μια performance ηχηρή και καυστική, πέρα για πέρα αυθεντική και αποκαλυπτική του κόσμου του συγγραφέα και του σύμπαντος που -υπόκωφα- μας περιβάλλει, κρυμμένο σε ντουλάπες και κάτω από χαλιά. Ο

Επάνω Χώρος του *Εμπρός* φιλοξένησε εκείνο το χειμώνα αρχετυπικές μορφές, σώματα φθαρτά, πλάσματα θλιμμένα, άκαμπτα, φοβισμένα, θυμωμένα, ερωτευμένα, αισθησιακά, μοναχικά, απελπισμένα, οργισμένα και πένθιμα. Οι γυναίκες-κότες και οι μάτσο άνδρες, οι μαντόνες που τραγουδούσαν «I will survive» και «θα κλείσω τα μάτια» και οι μαλθακοί γραφιάδες που απολάμβαναν τα τσιμπήματα των ψύλλων, ιδίως μετά το τσάκισμα τους, συνέθεταν επί σκηνής μια πραγματικότητα, κάθε άλλο παρά φαντασική, που μπορούσε να αναγνωριστεί χωρίς κόπο και να ταυτιστεί με το πρόσωπο στο διπλανό κάθισμα.

Οι ζώοι αναφορές του Ιωάννου από το μακρινό (ή όχι) 1964 πραγμάτων μια καίρια αντίστιξη προς τη σύγχρονη στιγμή, όπου η παγιωμένη και καθεστηκυία πατριαρχία αμφισβητούνταν, όπως και σήμερα, από πρωτόγνωρα, από δυναμικά κινήματα και πράξεις ακτιβισμού. Οι κοινωνικά και ηθικά επιβεβλημένοι ρόλοι, οι οποίοι για αιώνες οδηγούσαν σε οδυνηρή ασφυξία τους υπηρέτες και τις υπηρέτριές τους, μέσα από τη σκηνική πράξη αυτοαναιρούνταν, αυτοακυρώνονταν, παρέβαιναν και κατακερματίζονταν, όπως τα αυγά που με τη βία αποσπώνταν από τις κοιλίες και τα παραγεμισμένα κορμιά των γυναικών ηθοποιών.

Από την άλλη, ένα σύγχρονο χαρακτηριστικό παράδειγμα παράστασης που αναθεώρησε τη λειτουργία του είδους της, ενώ βρισκόταν σε διάλογο με την ιστορική συνθήκη, αποτέλεσε, για τη σεζόν που ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι, η *Δημοκρατία του Μπακλαβά*, σε σύλληψη και σκηνοθεσία Ανέστη Αζά και κείμενο του ίδιου και των Γεράσιμου Μπέκα και Μιχάλη Πητίδη. Πρόκειται για μια παράσταση που δημιουργήθηκε με αφορμή τις επετειακές εκδηλώσεις για την Ελληνική Επανάσταση και παρουσιάστηκε αρχικά στο Φεστιβάλ Αθηνών, το καλοκαίρι του 2021.

Η *Δημοκρατία του Μπακλαβά* υπήρξε ένα μυθοπλαστικό θέατρο ντοκουμέντο κι αυτό συνέθεσε την πρωτοτυπία της. Ο Αζάς, γνωρίζοντας πολύ καλά το είδος, τη φόρμα, τις νόρμες και τη δομή του θεάτρου- ντοκουμέντο, έχοντας δημιουργήσει πολύ σημαντικές παραστάσεις στο παρελθόν, όπως η *Υπόθεση Φαρμακονήσι ή το Δίκαιο του νερού* (2015) και η *Καθαρή πόλη* (2016), κατέληξε να αναιρέσει όσα μπορεί να γνωρίζαμε για τον ρεαλισμό των τεκμηρίων σε μια τέτοια παράσταση, καθώς, θεωρητικά, το βασικό στοιχείο του είδους αυτού του θεάτρου, είναι ότι δε στηρίζεται στη μυθοπλασία, αλλά στην κατά λέξη αυτούσια χρήση τεκμηρίων (documents).

Το αποτέλεσμα αφορούσε μια σκηνική πρόταση πολύπτυχη, πολύ-επίπεδη, απευθυνόμενη σε πολλές γλώσσες και αναλυόμενη σε διαφορετικά επίπεδα, σύγχρονη, ατμοσφαιρική, με καλές ερμηνείες, στέρεη δομή και γεμάτη κίνηση. Όλα τα στοιχεία που την αφορούσαν κρίνονται θετικά, με μια άριστη μουσική εκτέλεση των θεμάτων, εντός και εκτός σκηνής και με τον ήχο να πρωταγωνιστεί και να καλύπτει σε εύρος και σε πυκνότητα κάθε δράση, κάθε παύση και κάθε ένταση. Επίσης, αξιοσημείωτη υπήρξε η τοποθέτηση των σωμάτων, η κίνησή τους και η έκφρασή τους, «ντυμένα» πάντα με το κατάλληλο φως, όπως όλες οι σκηνές έως και οι ανάσες των προσώπων.

Οι δημιουργοί συνέθεσαν μια παράσταση άκρως συμβολική, ευανάγνωστη και προσιτή ως προς τη σύλληψη και την απόδοσή της, η οποία μετεωριζόταν μεταξύ κωμικού, σαρκασμού, ειρωνείας, φάρσας και κοινωνικό-πολιτικής σάτιρας με σύγχρονες κι επίκαιρες αναφορές. Στη βάση μιας ευφυούς ιδέας, έπλασαν και σχηματοποίησαν μια πρωτότυπη ιστορία, αν και όχι πρωτοποριακή, προσδίδοντας σε αυτή το προσωπικό ύφος και την κοινή εμπειρία τους.

Σημαντική είναι η παρατήρηση πως η επίγευση του εγχειρήματος εμπεριείχε ένα ποσοστό βιασύνης και επιφανειακότητας, ως προς τα ζητήματα που έθιγε και διαπραγματευόταν σε δεύτερο και τρίτο επίπεδο (ελληνική ταυτότητα, ελληνική συνείδηση, ιστορικό – κοινωνικά και ηθικά

ζητήματα της ελληνικής κοινωνίας, σύγχρονες προσεγγίσεις της ελληνικής ιστορίας μετά την επανάσταση του 1821).

Απόλυτα εξαρτημένη από το θεατρικό γεγονός και τη σκηνική πράξη, η θεατρική κριτική είναι, κατά βάση, πολιτική θέση και στάση, διαπραγματευόμενη, όχι μόνο το αντικειμενικό ή το υποκειμενικό της άποψης του κάθε κριτικού επί των όσων παρακολουθεί επί σκηνής, αλλά και την έμμεση - ή άμεση- τοποθέτησή του για τα όσα αντιλαμβάνεται πως συμβαίνουν στα παρασκήνια, στην πλατεία, στον εξώστη, εκτός του θεατρικού χώρου (σχετιζόμενα με την παράσταση) και εντάσσονται ακόμα και στις προσδοκίες τόσο των συντελεστών όσο και του κοινού. Η πρόκληση για τον σύγχρονο κριτικό είναι να μπορεί να διαχειριστεί ορθά και ισομερώς: την προσδοκία του θεατή, τη διαίσθηση του θεατρόφιλου και τις γνώσεις του ειδικού.

Από αυτή την άποψη, η σύγχρονη θεατρική κριτική, απευθυνόμενη στους ανθρώπους που συνδέονται άμεσα με την τέχνη του θεάτρου (επαγγελματίες όλων των κλάδων π.χ. σκηνοθέτες, ηθοποιοί, σκηνογράφοι, ενδυματολόγοι, χορογράφοι κ.λ.π) και σε κάθε έναν που ανήκει στο ευρύ σώμα του κοινού, αλλά και στο γενικότερο πλαίσιο στο οποίο τοποθετείται το θεατρικό γίνεσθαι της εκάστοτε θεατρικής περιόδου, οφείλει να αφουγκράζεται και να επικοινωνεί με τις σύγχρονες ανάγκες και τους προβληματισμούς αυτού του πλαισίου και των συστημάτων γύρω από αυτό. Για παράδειγμα, οι επιλογές των θεατρικών σκηνών, των ομάδων και των συντελεστών αυτών δεν μπορούν να μην επηρεάζονται από την ιστορική συνθήκη και τη συγκυρία που επικρατεί, τόσο στο διάστημα στο οποίο εξελίσσεται η προετοιμασία της παράστασης όσο και σε εκείνο της παρουσίας της στο κοινό.

Βάσει των παραπάνω, ο κριτικός, ως ενδιάμεσος μεταξύ σκηνής και πλατείας, οφείλει να είναι απόλυτα ενημερωμένος, τόσο για τα όσα θα δει επί σκηνής όσο και για τα όσα συμβαίνουν στην παράλληλη σφαίρα της πραγματικότητας. Να συντονίζεται με το περιβάλλον και να συνθέτει τον λόγο και τα επιχειρήματα του στη βάση, όχι μόνο των ακαδημαϊκών του σκέψεων κι επιδιώξεων, αλλά και της πραγματικής ζωής.

Η κοινωνιολογία του θεάτρου θα μπορούσε να εξηγήσει με μεγαλύτερη ευκρίνεια τις ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές και ιδεολογικές διαστάσεις και αποχρώσεις του ρόλου του θεατρικού κριτικού. Οι απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής, οι αλλαγές και οι κοινωνιολογικές ζυμώσεις που τώρα συμβαίνουν, δεν μπορούν να μην επηρεάζουν τον δημόσιο λόγο και διάλογο σχετικά με το θέατρο και τη θέση του στη σύγχρονη σφαίρα.

Βιογραφικό: Η Μαρία Μπινίκου είναι απόφοιτη των τμημάτων Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων (κατεύθυνση Ψυχολογίας), Θεατρικών Σπουδών, της Σχολής Καλών Τεχνών, του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και του ΠΜΣ «Σύγχρονες Δημοσιογραφικές Σπουδές», του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Έχει εργαστεί στο παρελθόν -και για αρκετά χρόνια- τόσο στην εκπαίδευση όσο και στο ελεύθερο θέατρο, με τις ιδιότητες της φιλόλογου-θεατρολόγου. Το τρέχον διάστημα εργάζεται ως θεατρολόγος ΕΑΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Αρθρογραφεί από το 2018 στο Artic.gr, για τη στήλη της κριτικής θεάτρου.

Στοιχεία επικοινωνίας: E-mail <maribinik@yahoo.gr> και <maribinik@gmail.com>